

Észak-Európa

42.

Hogyan keletkezett Izland?

Melyek az észak-európai országok legfontosabb termékei?

Országok és népek Észak-Európában

Észak-Európa Izlandot, a Skandináv-félszigetet, az ettől délre fekvő Jylland-félszigetet, valamint a hozzájuk tartozó szigeteket foglalja magában. Az észak-európai országok: Izland, Norvégia, Svédország, Finnország és Dánia.

Dánia területe jóval kisebb, mint a többi észak-európai országé, viszont jóval nagyobb a **népsűrűsége**. Izlandon az alacsony számú népesség a partvidékeken összpontosul. A Skandináv-félsziget nagy területű országaiban a népesség nagy része a déli országrészekben lakik.

A svédek, norvégok, dánok és izlandiak egymással rokon eredetű népek, a nyelvük a **germán nyelvek** közé tartozik. A finnek a többi észak-európai népcsoporttól függetlenül telepedtek le mai hazájukban. Nyelvük az **uráli nyelvcsalád** része.

Változatos tájak Észak-Európában

Észak-Európa domborzata nagyon változatos. Keleti részének talapzata a **Balti-ösföld** (más néven Balti-pajzs). Ennek felszíne ma tómedencékkel tarkított, letarolt síkvidék, amelyet az újidőben a jégkorszaki jég pusztító munkája alakított ki. Nagy részét a **Finn-tóvidék** (1. ábra) foglalja el. A **Skandináv-hegység** csúcsai is jelentősen lepusztultak a földtörténet során, mai felszínén elsősorban a jég munkájának nyomai fedezhetők fel.

Izland felszíne ma is aktívan formálódik. A sziget az Észak-amerikai- és az Eurázsiai-lemez találkozásánál fekszik. Ezek a kőzetlemezek távolodnak egymástól, a köztük lévő hasadékon keresztül pedig magma tör a felszínre (2. ábra). Az így keletkező **óceánközépi hátság** tengerszint fölé emelkedő része Izland. A szigeten napjainkban is rendszeres a **vulkáni tevékenység**.

6. *Milyen magas a Skandináv-hegység legmagasabb pontja?*

7. *Nézz utána, hogyan és mikor keletkezett Surtsey szigete!*

1. *Nevezd meg az Észak-Európát határoló tengereket, óceánokat!*
2. *Határozd meg Észak-Európa viszonylagos földrajzi helyzetét! Térj ki a nevezetes szélességi és hosszúsági körökre!*

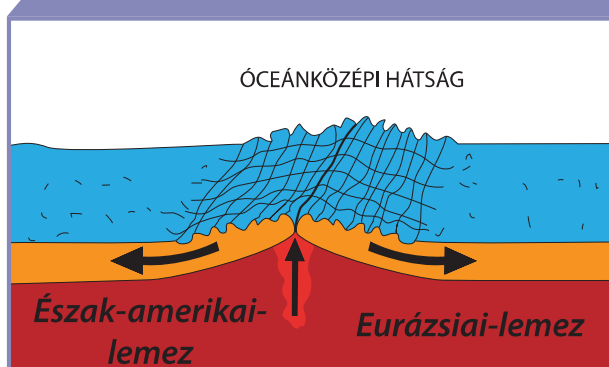
Észak-Európában a sarkkörön is túlra nyúlik Lappföld. Az itt élő lappok, más néven sámik nyelve az uráli nyelvcsaládhoz tartozik. Mintegy százezres közösségük őrzi a hagyományos, zord természeti viszonyokhoz alkalmazkodott gazdálkodást (például rénszarvast tenyésztenek).

3. *Mely országokra terjed ki a Lappföld?*
4. *Mely országokat nevezzük skandináv országoknak?*
5. *Miért lakják kevesen az északi országrészeket?*

1. ábra: A Finn-tóvidék

2. ábra: Távolodó kőzetlemezek

Izland**Terület:** 102 928 km²**Népesség:** 357 000 fő**Főváros:** Reykjavík**Államforma:** köztársaság

Az izlandi kultúra része a hagyományos bálnavadászat. A bálnák elejtése 1986 óta világszerte tilos. Izland azon kevés országok egyike, ahol mégis vadásznak e nagy testű tengeri emlősökre. A szokás talán épp a turizmus érdekében fog megváltozni. Egyre több turista érkezik ugyanis az országba a költséges bálnanéző túrák miatt, ez pedig a bálnák állományának védelmét kívánja meg.

A tenger meghatározó szerepe

Az észak-európai népek életében meghatározó szerepet játszik a tenger. Már a középkorban a **halászat** és a **hajózás** volt az ide telepedett népcsoportok fő tevékenysége. A halászat ma elsősorban Izland gazdaságában játszik kiemelt szerepet, de a többi észak-európai ország is jelentős halzsákmánnyal büszkélkedhet.

A **hajózást** a Skandináv-félsziget rendkívül **tagolt partvidéke** is elősegítette. A parton egymás mellett sorakoznak a rövidebb-hosszabb öblök, a fjordok (4. ábra). A **fjord** gleccser által kialakított, U alakú völgy, amelyet előtött a tenger.

A 20. században a tenger mélye került a gazdaság figyelmének középpontjába Észak-Európában. Az Északi-tenger talapzatában ugyanis jelentős mennyiségű **kőolaj- és földgázkészletet** találtak (5. ábra). A nyersanyagokat nagy tengeri fúrószigetek segítségével hozzák a felszínre. A gazdag készletekből Norvégia részesül a legnagyobb mértékben a skandináv államok közül: az ország Európa második legjelentősebb kőolaj-kitermelője.

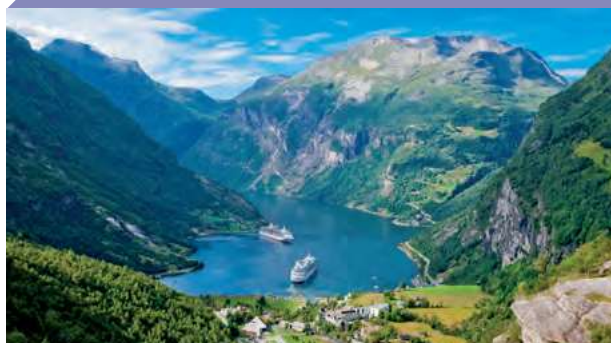
8. Milyen messzire jutottak hajóikkal a középkori vikingek?
9. Olvasd le az atlaszod térképéről néhány észak-európai fjord nevét!
10. Mely országok osztoznak az északi-tengeri kőolaj- és földgázkészleten? Olvasd le az 5. ábráról!

3. ábra: A Fagradalsfjall vulkán kitörése

Az izlandi Fagradalsfjall vulkán 2021 tavaszán heteken át ontotta magából a bazaltos lávát (3. ábra). A távolodó lemezszegélyek esetében nem jellemzőek a heves kitörések és robbanások, így az izlandi lávaömlést is egészen közelről figyelhették meg a bátor szemlélődők.

4. ábra: Fjord a Skandináv-félsziget partjánál

5. ábra: Az északi-tengeri kőolaj- és földgázkészletek

Természeti erőforrások a szárazföldön

A Balti-ösföld és a Skandináv-hegység értékes ércei közül kiemelkedő jelentőségű a **vasérc**, amelyből Svédország északi részén nagy mennyiségű készlet áll rendelkezésre. A **Kiruna** melletti vasércnek nemcsak a mennyisége, hanem a minősége is kiemelkedő. A helyi vasércből világhírű **svéd acéltermékek** készülnek.

Svédország

Terület: 450 295 km²

Népesség: 10,4 millió fő

Főváros: Stockholm

Államforma: monarchia

A Skandináv-félsziget országainak egyik fő természeti erőforrását a hatalmas **erdőségek** jelentik. A félsziget déli részén lombhullató erdőket találunk. A mérsékelt övezet északi részén a természetes növényzet a sűrű **fenyőerdő**, a **tajga** (6. ábra). Ezen a területen az évi középhőmérséklet alacsony: a havi középhőmérséklet az év nagy részében fagypont alatt marad. A nyár ugyanakkor kevésbé zord. Ezek a **tajgaéghajlat** legfontosabb jellemzői. A tajga fáit többek között a **bútor- és a papíripar** használja.

Az északi sarkkörön túli területek már a **hideg övezet**hez tartoznak. Az éghajlat itt már nagyon barátságtalan: a havi középhőmérséklet télen akár -20 és -30 °C között is lehet. A növényzet ritka, leginkább mohák, zuzmók, helyenként törpecserjék jellemzik. E térségben **tundraéghajlat** uralkodik, természetes növényzete pedig a **tundra**. A területen hagyományosan **rénsszarvastenyésztés** folyik.

Európa legészakibb területei a zord éghajlat ellenére sokak számára vonzóak. A térség egyik különleges látványossága a **sarki fény** (7. ábra).

Izland a „tűz és a jég országa”. Vulkanikus eredetével összefüggésben a szigeten nagyon magas a **földhő** (geotermikus energia) értéke, amit többek között a hévízforrásokra telepített fürdőkben hasznosítanak.

14. *Hogyan függ össze a vulkanikus működés a földhő magas értékével?*

Kiruna Svédország legészakibb és legfiatalabb városa, egyben a világ legmodernebb mélyművelésű vasércbányájának helyszíne. Innen származik az EU vasérctermelésének több mint háromnegyede. A sarkkörön túli, zord éghajlatú város környékét óriási, bányászat okozta tájsebek veszik körül. A kitermelés miatt a felszín süllyed, ezért a bánya közvetlen közelében fekvő várost 2035-ig arrébb költöztetik.

11. *Nézz utána, hogyan lesz a vasércből acél! Készíts róla folyamatábrát!*

6. ábra: Fenyőerdő Finnországban

12. *Készítsetek gondolatterképet a fa ipari célú felhasználási lehetőségeiről!*

13. *Gyűjts észak-európai bútorigipari cégeket!*

7. ábra: Sarki fény Finnország északi részén

A sarki fény (7. ábra) jellemzően a sarkkörökön túli területeken látható. A jelenség hátterében a napkitörések állnak: a Napból részecskék tömege indul el többek között a Föld felé. Bolygónk mágneses mezője védőburkot biztosít ezekkel szemben, de a sarkok környékén a gyengébb mágneses mező a részecskék egy részét beengedi a légkörbe. Ez okozza a fényjelenséget.

Színvonalas mezőgazdaság, modern ipari ágazatok

Az éghajlati és a domborzati viszonyok csak Dániában kedveznek igazán a szántóföldi termelésnek Észak-Európán belül. **Dánia** területe teljes egészében síkvidék, aminek mintegy 60%-a művelhető. Itt rozs és burgonya mellett főként **takarmánynövényeket** termesztnek, ami jól párosul a nagy hagyományokkal bíró **szarvasmarha-tenyésztéssel**. Sertésállományuk is jelentős.

Az észak-európai országok fejlett gyáriparral rendelkeznek, bizonyos termékeik világszinten is jelentősek. A svéd acélgyártáson és a faiparon túl kiemelkedő teljesítményt nyújtanak a **telekommunikációs cégek** (pl. a svéd Ericsson és a finn Nokia). Jelentős az **autó-** (pl. Volvo), hajó- és repülőgépgyártás (pl. Gripen), de az elektronikai berendezések előállítása is. A dán LEGO játékgár termékei az egész világon ismertek.

Élhető skandináv országok

Az észak-európai országok gazdasági fejlettsége **magas életszínvonalat** biztosít a lakosságnak. Sokan a világ **legélhetőbb országai** között tartják számon őket. Ebben közrejátszik a feltárt szénhidrogén-lelőhelyek mellett az országok világpolitikai konfliktusokból való távol maradása, valamint az észak-európai népek **környezettudatos gondolkodása** is. Az átlagosnál nagyobb szerepet kap Észak-Európában a **megújuló energiaforrások** használata. Izland közel 100%-ban megújuló energiaforrásokat (geotermikus és vízenergia) használ elektromosáram-termelésre (8. ábra). Norvégia szinte csak **vízerőművekkel** állítja elő a szükséges energiát. Dániában a tengerre telepített **szélparkoknak** van nagy szerepe. Észak-Európában a hulladékokat nagy arányban újrahasznosítják. Az erdőgazdálkodás tudatos **újratelepítéssel**, az állomány tartós csökkenése nélkül zajlik.

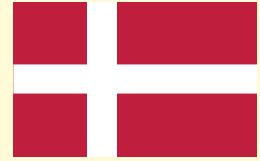
Dánia

Terület: 42 933 km²

Népesség: 5,8 millió fő

Főváros: Koppenhága

Államforma: monarchia

Finnország

Terület: 338 424 km²

Népesség: 5,5 millió fő

Főváros: Helsinki

Államforma: köztársaság

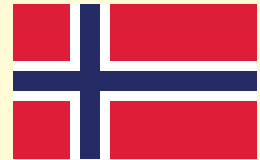
Norvégia

Terület: 385 ezer km²

Népesség: 5,4 millió fő

Főváros: Oslo

Államforma: monarchia

15. Gyűjtsetek észak-európai cégek által gyártott termékeket!
16. Mivel magyarázod, hogy Norvégia vízenergiában gazdag ország?
17. Készíts fotókiállítást egy választott észak-európai országról!
18. Indokold az állítást: Az észak-európai országok maximálisan kihasználják a természeti erőforrásaikat!

8. ábra: Geotermikus erőmű Izlandon

Rendszerezd az ismereteidet!

Készíts gondolattérképet a felsorolt fogalmakból! Ki is egészítheted a fogalmak listáját.

Skandináv-félsziget, északi sarkkör, germán nyelvek, uráli nyelvcsalád, Izland, óceánközépi hátság, vulkanizmus, Svédország, Dánia, művelhető terület, földgáz, vízenergia, telekommunikációs vállalatok, faipar, tajga, megújuló energiaforrások, vasérc, Skandináv-hegység, rénszarvastenyésztés, sarki fény, környezettudatosság